

STEPHANI EPISCOPI HALBERSTATENSIS,

ET

S. ANSELMI

ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS

EPISTOLÆ DUÆ ADVERSUS SCHISMATICOS.

SUB GREGORIO VII ET URBANO II ROMANIS PONTIFICIBUS.

LECTORI.

Sunt quidem duæ istæ epistolæ, altera Stephani Halberstatensis episcopi, sub Ludovici Thuringiæ comitis nomine, ad Waltramum Naumburgensem seu Numburgensem episcopum data; altera B. Anselmi archiepiscopi Cantuariensis ad Wilhelmum, abbatem Hirsaugiensem. Prius quoque typis evulgatæ, sed, quia Dodechinus, continuator Mariani Scoti, apud quem epistola Stephani exstat, non est passim obvius, neque Opera S. Anselmi omnium manibus teruntur, ideo eas hic seorsim cum aliis ejusdem classis et sortis monumentis publicare visum est. Utinam Stephani epistola aliquando integra in lucem extrahatur, nam Dodechinus integram Chronico suo non inseruit! Dignissima sane est quæ studiose ab unitatis et concordia catholice amatoribus perlegatur, et schismaticis ac hæreticis etiam nostri ævi, velut clypeus invictus, objiciatur et opponatur. Videtur Waltrami quoque epistola sine mutila.

Est autem Ludovicus iste secundus, hoc nomine Thuringiæ comes, cognomento *Saltator*, cum ex carcere in profluentem desiliens, aufugisset. Discessit e vita anno 1125, natus jam annos 73, sepultus in cœnobio Reinhardsbron, quod ipse cum multis aliis oppidis et arcibus in Thuringia exstruxerat. Vido Historiam de Landgraviis Thuringiæ, cap. 13, tom. 1, illustrium scriptorum Germaniæ, quos D. Pistorius publicavit.

De Stephano Halberstadensi ita epitome Bibliothecæ Gesnerianæ: *Stephanus, qui et Herrandus, Halberstatensis Ecclesiæ episcopus, scripsit in persona Ludovici comitis epistolam ad Waltramum Naumburgensis Ecclesiæ episcopum defendentem Henricum rebellem Ecclesiæ Romanæ, defensorium papæ, lib. 1, et plures epistolas ad diversos, lib. 1, et quædam alia. Utinam exstarent! S. Anselmi epistola ferme tractat ea capita quæ libellus Bernaldi, quem supra habes.*

Dodechinus abbas in additionibus ad Chronicum Mariani Scoti.

Anno 1090 Waltramus Megdeburgensis [i. Naumburgensis seu Numburgensis] Ecclesiæ antistes, cum esset favens præcipue Henrico regi, missis litteris ad Ludovicum comitem, suggerens ei, ut se subdeps sæpe jam dicto regi tueretur partes ejus: in quibus litteris tanquam pro defensione ordinationis Dei, re autem vera favendo regi, laborans, beatæ memoriæ

A Gregorio papæ, et piæ recordationis Rodolpho regi, et aliis principibus, qui jam in somno pacis requieverant, obloquendo detrectarat [detraxerat, *rel* obtrectarat], dicens eos, quasi non fuerint, sic periisse; alligans eis malum principium fuisse quos finem pessimum contigisset habuisse; quarum litterarum modus iste est.

EPISTOLA WALTRAMI SEU WALRAMI.

VALTRAMUS, Dei gratia, id quod est, Ludovico serenissimo principi, cum instantia orationum, semetipsum ad omnia devotissimum. Omni regno utilis est concordia, desiderabilis est justitia; hæc enim virtus mater est probitatis et conservatio totius honestatis. Qui autem intestina grassando dissensione ad humani sanguinis alios irritat effusionem, profecto vir sanguinum est, atque illius particeps qui nostrum sanguinem sitiens semper circuit, quærens quem devoret (*I Petr. v*). Tu igitur, gloriosissime

B princeps, attendens quomodo Deus, pacis est et non dissensionis (*I Cor. xiv*); quod ex te est, pacem cum omnibus habeas (*Rom. xii*). Deus charitas est (*I Joan. iv*); diabolus odium. Tota lex et propheta in dilectione pendent (*Matth. xxii*). Qui autem odit fratrem suum, homicida est, nec habet partem in regno Christi et Dei (*I Joan. iii*). Hoc ipsa Veritas, hoc discipulus ille Veritatis protestatur qui de pectore Dominico Evangelii profundius potatus veritatem, fluminis impetu lætificat abundantius civita-

tem Dei (*Psal.* xlv). Sed ille Vas electionis, qui usque ad tertium cœlum raptus (*II Cor.* xii), non secundum hominē, sed per revelationem Jesu Christi Evangelium suum didicit (*Gal.* i); *Omnis, inquit, anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non enim est potestas, nisi a Deo. Qui autem resistit potestati, Dei ordinationi resistit (Rom.* xiii). Sicut amici nostri inter mulierculas et simplex vulgus somniant, regis potestati subditi non oportere, falsum esse ergo quod omnem animam potestati subditi oporteat. Sed nunquid Veritas mendacii arguenda est? An experimentum quæramus ejus qui in Apostolo loquebatur, Christus? (*II Cor.* xiii.) An æmulemur Dominum? Nunquid fortiores illo sumus? Fortiorem se confidit qui Dei ordinationi resistit, quoniam *non est potestas, nisi a Deo*. Sed, quid ait propheta? *Confundantur omnes qui pugnant adversum te, Domine; et peribunt viri qui resistunt tibi (Isai.* xli).

Rodolphus, Hildebrandus, Eggebertus, et innumeri principes, Dei ordinationi in Henrico imperatore restiterunt. Et ecce, quasi non fuerint, perierunt, quia profecto necesse est malum fuisse principium, quorum finis pessimus subsequutus est. Nunc ergo, quoniam qui ex adverso sunt, suis adversum nos eminus digladiantur ratiocinationibus; vestro judicio, ubi jus, vel etiam in vestro judicio conseramus, domicilio tantum non suo usurario, sed Christi et antiquorum Patrum utamur testimonio. Ac ne forte recusetur, lex hujus esto certaminis, vel me in populorum transire sententiam, vel ex nostro triumpho vos Domino nostro imperatori lucrificamus. Attendatur et illud: *Si quis aliter evangelizat præter quod evangelizatum est vobis, anathema sit*

A (*Gal.* i). Hoc anathema non de profanæ novitatis usurario, sed de tertio intonuit cœlo. De istis autem *qui ignorantēs Dei justitiam, et quærentes suam statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti (Rom.* x), fiducialiter dixerim: *Maledicentur [forte maledicent] illi, et tu benedices; qui insurgunt in me, confundantur, servus autem tuus lætabitur (Psal.* cviii); quoniam (ut ais, Domine) *sine me nihil potestis facere (Joan.* xv): *nec damnas justum, cum judicabitur illi (Psal.* xxxvi). *Tu quis es qui judicas alienum servum? suo domino stat, aut cadit (Rom.* xiv).

Finis Epistolæ Waltrami.

Has sane litteras prædictus comes Ludovicus suscipiens, vocato ad se venerabili Stephano, qui et Herrandus, Halverstadensi episcopo, eas tradidit legendas, rogavitque eum quatenus, his diligenti examinatione perspectis, juxta rationem veritatis congrua obviaret responsione, et linguam blasphemantis, os quoque iniqua proferentis contra justitiam, auctoritate sancti Spiritus, et testimonio Scripturarum obstrueret, ne amplius contra Ecclesiam Dei latratus proferret insanos, et fureret. Venerabilis autem episcopus, secundum petitionem comitis susceptis litteris, ac diligenti examinatione perspectis, vocato notario, epistolam dictavit, in qua primum præscriptum Valtrami episcopum hæreticum Simoniacum redarguit; regem etiam Henricum hæreticum et excommunicatum, ideoque nec regera dicendum comprobavit; episcopatus pro pecunia, pro gladio, pro adulterio, pro Sodomitica immunditia vendentem declaravit. Sed ipsius jam epistolæ textus exponatur, ut illius venerabilis viri fervor in tenore justitiæ agnoscat.

EPISTOLA LUDOVICI COMITIS

VEL

STEPHANI

HALBERSTADENSIS EPISCOPI.

Comes Ludovicus domino Valtramo, quicquid D tali vocabulo dignum est.

Sicut bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, ita malus homo de malo thesauro profert malum (*Matth.* xii; *Luc.* vi). Unde tibi tanta arrogantia ut me ad indignationem tam injuriis injuriis provocares? Etenim dominos et Patres meos, qui me in via justitiæ confortant, viros sanguinum, similes Satanzæ, oblique appellas; et monita salutis, quæ suggerunt, inter mulierculas et simplex vulgus somnare dicis. Nunquid Deus indiget tuo judicio, ut pro illo loquaris dolos? Docuit iniquitas os tuum, et imitaris linguam blasphemantium, ita ut recte de te dicat Propheta: *Noluit in-*

telligere, ut bene ageret; iniquitatem meditatus est in cubili suo (*Psal.* xxxv). Quamvis ergo quantum per-versus, tantum perversa locutus sis, nos tamen ori nostro custodiam ponere decrevimus, et siluimus, cum consisteret peccator adversum nos (*Psal.* xxxviii). Sed excitat nos sermo divinus, dicens: *Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur (Prov.* xxvi). Nunquid enim fatuitas personabit, et sapientia obmutescet? Nunquid loquetur mendacium, et veritas silebit? Nunquid tenebræ operient terram, et Dominus non orietur? Imo *lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt (Joan.* i). Qua consideratione concaluit cor

nostrum, et in meditatione nostra exarsit ignis A cæ pecuniæ fraudator in medium produceris (Psal. xxxviii).

Loquimur igitur et clamamus, vulpesque parvulas, quæ vineas Domini demoliantur (Cant. ii), quantum possumus, arcemus, timentes prophetiam illam exprobrantem: *Non ascendistis ex adverso, nec opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini (Ezech. xiii)*. Audiant, non tu, qui aures habes, et non audis; qui oculos habes, et non vides (Psal. cxlii); qui lumen, quod in te est, tenebras fecisti (Luc. xi); audiant, inquam, omnes cordati qui aures audiendi habent, quam alte aut non intelligas aut intelligere dissimules neque quid loquaris, neque de quibus affirmes (I Tim. i). Ad subjectionem domini Henrici, quem imperatorem dicunt, nos invitas, et in quantum intelligere datur, B ut per omnia subditi simus, quasi apostolico argumento necessitatem imponis, dicens: *Omnis anima potestatibus superioribus subdita sit; non est enim potestas, nisi a Deo. Qui ergo potestati resistit, Dei ordinationi resistit (Rom. xiii)*. Quam Apostoli sententiam te male intelligere, pejus interpretari dicimus. Si enim omnis potestas a Deo est, ut tu intelligis, quid est quod de quibusdam dicit Dominus per prophetam: *Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes exstiterunt, et non cognovi eos (Ose. viii)*. Si omnis potestas a Deo est, ut tu intelligis, quid est quod ait Dominus: *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum et projice abs te? (Matth. v.)* Quid enim est potestas, nisi oculus? Certe Augustinus in expositione Apostolicæ sententiæ: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit (Rom. xiii)*: « Quod si potestas, inquit, aliquid jubeat quod contra Deum sit, hic contemne potestatem, timendo potestatem. » Nunquid iniquitas apud Dominum? Nunquid Christus peccati minister est? Absit! Quid ergo dicemus? Nunquid ab Apostolo diversa sententia prophetiæ evulgatur? Augustinus: « Minime diversas tibi inflat spiritus unus. » Itaque audiamus Apostolum concordantem, et seipsum exponentem, et inimicum ultoremque suum destruentem, *Non est, inquit, potestas nisi a Deo. Quid sequitur: Qui ergo, inquit, potestati resistit, et reliqua. Absit? Non hoc sequitur; sed quid sequitur? Quæ autem a Deo, ordinata sunt, nempe hoc est, quod quæ-* D

rimus. O lingua dolosa, o cor machinans malum! Spiritus vadens, et non rediens (Psal. lxxvi). Cur mentitus es Spiritui sancto? (Act. iii.) Arguat te conscientia tua. *Ecce fugit impius nemine persequente (Prov. xxviii)*. Cur, ut deciperes, supprimere veritatem voluisti? Cur medullam, cur animam hujus sententiæ furatus es? Nam, si hæc verba de medio sententiæ apostolicæ tollantur, contra sibi inconveniens et exanimis jacebit.

Impletur sermo divinus, *Qui parat proximo suo*

foveam, incidet in eam (Prov. xxvi). Certe nec culpam furti, nec pœnam evadere poteris. Quid infelix, quid Judici venturo, cum a servis negotiatoribus lucrum requiret, responsurus es, qui Domini

fraudator in medium produceris (Matth. xxv.) Quare non judicium et laqueum proditoris timuisti, ne similem reatum similis vindicta sequeretur? Prævidens per Spiritum sanctum Apostolus te tuique similes hæreticos in Ecclesia emeruros, qui bonum malum, malum bonum dicent, qui tenebras lucem, et lucem tenebras ponerent (Isai. v), qui de sentiis veritatis occasionem inducendi erroris captarent, cum præmisisset: *Non est potestas, nisi a Deo*, ut conjecturam reprobi intellectus amputaret, *quæ autem sunt, inquit, a Deo ordinata sunt*. Da igitur potestatem ordinatam, et non resistimus, imo dabimus illico manus.

Miror autem, si in te vel gutta sanguinis est, quod non erubescis dominum Henricum regem dicere, vel ordinem habere. An ordo tibi videtur jus dare sceleri, fas nefasque divina et humana confundere? An ordo videtur tibi in corpus suum peccare, videlicet (proh pudor! proh nefas!) uxorem propriam scelere omnibus sæculis mundi inaudito, lupanar facere? An ordo tibi videtur, cum Dominus dicat *Defendite viduam (Isai. i)*, viduas judicii æquitatem postulantes nefanda contaminatione prostituere? Hæc qui ordinata, qui sana dixerit, hunc insani capitis esse insanus juret Orestes. Usque ad hæc miserina tempora natura secretum amavit; sed traditus in reprobura sensum rex vester, naturæ involucrum detexit, qui omnem pudorem ponit in pro-paulo.

Ut autem illa, quæ sine numero sunt, taceamus, videlicet concremationes ecclesiarum, depradationes, homicidia, incendia, truncationes et his similia, quæ ille potest, nos, enumerare non possumus, ea quæ maxime Ecclesiam Dei gravant, loquamur. Audi ergo vera, non fucata. Audi fortia, non faceta. Omnis qui dignitates spirituales vendit hæreticus est. Dominus autem Henricus, quem regem dicunt, episcopatus et abbatias vendit; etenim Constantiensem, Babenbergensem, Moguntinensem, et plures alios, pro pecunia; Ratisponensem, Augustensem, Strasburgensem, pro gladio; abbatiam Fuldensem pro adulterio; Monasteriensem episcopatum (quod dicere et audire nefas est) pro Sodomitica immunditia vendidit. Quæ, si impudenter negare volueris, teste cælo, teste terra, omnes etiam a furno redeuntes scioli concludent: Ergo dominus Henricus hæreticus est. Pro quibus nefandis malis ab apostolica sede excommunicatus, nec regnum, nec potestatem aliquam super nos, quia Catholici sumus, poterit obtinere. Sane, quia fratrum nos odii fatigas, intellige nulli nos odium de inaffectione, sed de pietate intendere. Absit ut dicamus: Henricus inter fratres aut Christianos reputetur, qui, toties corripientem Ecclesiam non audiens, sicut ethnicus et publicanus habetur (Matth. xviii). Cujus odium pro magno sacrificio Deo offerimus, dicentes cum Psalmista: *Nonne, qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi (Psal. cxxxviii)*:

Cujus odii dignitatem veritas commendans ait : *Si quis non odit patrem et matrem, fratres et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv)*. Non ergo de odio juste reprehenduntur qui animam nostram, cum a via Dei exorbitamus, qui patrem et matrem, et omnem affectum, qui nobis in via Dei obstat, odisse præcipimur. Inde est quod omni studio, omni conatu laboramus ut hostes Ecclesie, nos quoque ut adversarios caveamus, et non, quia nostri, sed quia Dei inimici sunt, odio habeamus.

Porro, quod de pace cum omnibus hominibus habenda persuades, meminisse debes quia, præmisit Apostolus : *Si fieri potest (Rom. xii)*. Fieri autem non potest ut cum iis qui Deo contrarii sunt pacem habeamus. Quis autem nesciat Dominum Salvatorem non solum pacem commendare, cum dicit : *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. xiv)*, sed etiam ipsam pacem existere, sicut ait Apostolus : *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum? (Ephes. ii)*. Quid ergo ait : *Pax nostra, commendans pacem? Nolite, inquit, arbitrari quia veni mittere pacem in terram; non veni pacem mittere, sed gladium (Matth. x)*. Quid est hoc? Quare pax, gladium? Quare pax bellum indicit? Nimirum, ut destruat pax diaboli. Habet enim diabolus pacem suam, de qua Dominus dicit : *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet (Luc. xi)*. O quam potenter per vos satellites suos atrium suum hoc tempore diabolum custodit, qui, scuto falsitatis et galea perfidiæ protecti, nulla veritatis jacula, nulla fidei spicula admittitis! Potest tamen Dominus noster, utpote fortior armatus superveniens, fortem vestrum vincere et arma in quibus confidit auferre (*ibid.*). Non ergo recte culpamur, si pacem illam omni bello crudeliorem detestamur, quam ipsa Veritas super Hierusalem flendo reprobat dicens : *Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi (Luc. xix)*; et quam Psalmus (lxxii) : *Super iniquos zelavi, pacem peccatorum videns.*

Quod vero papam Gregorium, regem Rodolphum, marchionem Eggebertum pessimi interitus damnas, et dominum tuum, quia illis superstes est, bonificas; liquet profecto, ab omni spirituali te consideratione manere vacuum. Nonne beatus est bene mori quam male vivere? *Beati enim, qui persecutionem patiuntur propter justitiam (Matth. v)*. Jam et Neronem, quia apostolis Petro et Paulo, jam et Herodem, quia Jacobo apostolo, jam et Pilatum, quia Domino Jesu Christo supervixerint, beatos æstimas. Qua opinione quid insanius aut infelicius dici potest? Quapropter et ab hac blasphemia linguam magniloquam compesce, nisi forte in numeris illorum te constituis qui, in fine justorum videntes gloriam, seram et infructuosam agentes penitentiam, præ angustia spiritus gementes dicent : *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improperii. Nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam et finem illorum sine honore. Ecce, quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est. Ergo erravimus a via veritatis, et sol justitiæ non luxit nobis. Quid nobis profuit superbia? et divitiarum jactantia quid contulit nobis? transierunt omnia velut umbra (Sap. v)*. Quæ nos verba in memoria adamantinâ scribentes, omnem similitudinem extollentem se adversus veritatem Dei contemnimus; et gloriantes in tribulationibus, calumniari, proscilii et exterminari, denique occidi possumus; flecti vel vinci non possumus. Et cum magno tripudio illud, quod tu puer adolescens, juvenis frequentatus, nondum corde senex concepisti, de patribus nostris exsultamus, qui contententes jussa principum meruerunt præmia æterna.

Porro sententias tuas diligenti curiositate trutinantes, quasi spiritualia spiritualibus comparare volumus. Sed sicut....

Et reliqua non pauca.

Cætera desunt, quæ multa fuisse testatur hæc Dodechini clausula : Et reliqua non pauca.

EPISTOLA S. ANSELMI

ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS,

Ad Wilhelmum abbatem Hirsaugiensem

Docet quid agendum sit cum comite quodam qui divina celebrantibus sese immiscuerat; et de presbyteris incontinentibus.

Domno et Patri reverendo abbati GUILHELMO, frater ANSELMUS, in hac vita diuturnam prosperitatem, in futura æternam felicitatem.

Ex quo vestra probitas... Reliqua vide in epistolis ANSELMI, infra, ad annum 1109.

COMMENTARIOLUS HESSONIS SCHOLASTICI

De tractatione pacis inter Callistum II pont. Romanum, et Henricum V imperat, anno Redemptoris 1119; deque Concilio Remensi.

Nunc primum ex tenebris in lucem prolatus.

Vide infra in Callisto II, ad annum 1124, ubi opusculum Hessonis locum obtinebit opportuniorem.)